

**INSON TAQDIRI BILAN UYG'UN MODUSLAR YAXLITLIGI:
FALSAFIY VA MA'NAVIY TAHLIL**

Ataqulova Shaxlo Shamidullayevna

*Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti akademik litseyi
xorijiy tillar kafedrası o'qituvchisi*

Annotatsiya

Ushbu tezis inson taqdiri bilan uyg'un moduslar yaxlitligini falsafiy va ma'naviy nuqtai nazardan tahlil qiladi. Insonning aqliy, iroda va ruhiy modullari bir-biri bilan uyg'unlashganda, shaxs kamolotga erishadi, ichki muvozanat va ma'naviy barqarorlikka ega bo'ladi. Qadriyatlar va axloqiy fazilatlar bu uyg'unlikni mustahkamlash vositasi sifatida xizmat qiladi, insonning jamiyatdagi roli va ijtimoiy uyg'unligini oshiradi. Maqolada Ibn Sino falsafasi, aksiologik tadqiqotlar va G'arb falsafasi (Schuon) misol sifatida tahlil qilinadi. Shuningdek, tezisda inson erkinligi, qadriyatlar va ma'naviy tarbiya orqali modullar uyg'unligini shakllantirish masalalari ko'rib chiqiladi. Ushbu tadqiqot insonning ichki va tashqi olam bilan uyg'un yashash tamoyillari va taqdiri bilan modullar uyg'unligi o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni aniqlashga qaratilgan.

Kalit so'zlar:

inson taqdiri, uyg'un moduslar, yaxlitlik, ma'naviyat, axloq, fazilat, qadriyat, falsafa, ruhiy barqarorlik, aksiologiya

Inson hayoti doimo falsafiy, ma'naviy va axloqiy tafakkurning markazida bo'lib kelgan. Har bir insonning hayot yo'li nafaqat tashqi sharoitlar, balki uning ichki fazilatlar, aqliy qobiliyatlari va ruhiy holati bilan ham belgilanadi. "Inson taqdiri bilan uyg'un moduslar yaxlitligi" tushunchasi shunday bir jarayonni ifodalaydi: insonning turli jihatlari — aql, iroda, ruhiy fazilatlar, qadriyatlar va axloqiy qarorlar — bir-biri bilan uyg'unlashib, shaxsni kamolot sari yetaklaydi.

O'zbek falsafiy an'analari va G'arb falsafasida bu masala har doim markaziy mavzu bo'lgan. Ibn Sino falsafasida insonning ruhiy va aqliy jihatlari

uyg'unlashganda, u jamiyat va shaxsiy hayotida samarali va mazmunli insonga aylanishi mumkinligi ta'kidlanadi [1]. Shu bilan birga, insonning ichki va tashqi olam bilan uyg'un yashashi, uning ma'naviy kamoloti va ijtimoiy mas'uliyati bilan uzviy bog'liqdir.

Inson va modullar uyg'unligi

Inson modullari — aql, iroda, ruhiy fazilatlar va hissiy xotiralar — o'zaro uyg'unlashganda yaxlit shaxs shakllanadi. Aqliy modul insonning mantiqiy tafakkuri, qaror qabul qilish qobiliyati va bilim olish imkoniyatlarini belgilasa, iroda moduli insonning qat'iyati, qarorlarni bajarishdagi chidamliligi va maqsad sari intilishini boshqaradi [2]. Ruhiy modul esa insonning qadriyatlarini anglash, axloqiy me'yorlarga rioya qilish va ichki muvozanatni saqlash qobiliyatini ta'minlaydi.

Modullar uyg'unlashmaganida shaxs ichki ziddiyatlarga duch keladi, qarorlar va xatti-harakatlar tartibsiz va natijada samarasiz bo'ladi. Shu nuqtai nazardan, modullar uyg'unligi insonning hayot sifatini belgilovchi asosiy omil hisoblanadi. Frithjof Schuon ta'kidlaganidek, insonning aqliy, ruhiy va axloqiy jihatlarining uyg'unligi uning kamolotiga olib keladi va jamiyat bilan uyg'unlashgan faoliyatini ta'minlaydi [3].

Qadriyatlar va ma'naviy barqarorlik

Qadriyatlar insonning modullarini uyg'unlashtirishning asosiy vositasi hisoblanadi. Aksiologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, qadriyatlar inson psixologiyasi va axloqiy qarorlar qabul qilish jarayoni bilan uzviy bog'liq [4]. Masalan, halollik, adolat, mehr-shafqat kabi fazilatlar insonning ichki muvozanatini saqlashga, boshqalar bilan ijobiy aloqalarni o'rnatishga yordam beradi. Shu bilan birga, qadriyatlar insonni tashqi muhitdagi qiyinchiliklarga bardoshli qiladi, uning qarorlarini ongli va maqsadga muvofiq qiladi.

Ma'naviy-axloqiy tarbiya tadqiqotlari ko'rsatadiki, farzand tarbiyasidan tortib jamiyatni shakllantirishgacha bo'lgan jarayonlarda modullar uyg'unligi va qadriyatlar uyg'unlashuvi insonning taqdirini ijobiy tomonga o'zgartiradi. Tarbiyaviy tadqiqotlar shuni ham ko'rsatadiki, axloqiy fazilatlarining uyg'un

rivojlanishi insonning jamiyatdagi o'rnini kuchaytiradi va u bilan ijtimoiy hamjihatlikni mustahkamlaydi [5].

Insonning erkinligi va taqdiri

Insonning erkinligi va taqdiri bir-biri bilan uzviy bog'liq tushunchalardir. Erkinlik — bu insonning qaror qabul qilish va o'z hayot yo'lini belgilash imkoniyati, taqdir esa uning hayot yo'li, tashqi va ichki omillarning uyg'un natijasidir. Shaxsning erkinligi faqat tashqi muhit sharoitlariga bog'liq bo'lmay, balki uning ichki modullar – aql, iroda va ruhiy fazilatlar – bilan bevosita bog'liqdir. Shu bois, inson o'z modullarini uyg'unlashtirish orqali o'z taqdirini ongli tarzda boshqarish imkoniga ega bo'ladi.

Falsafiy nuqtai nazardan qaraganda, erkinlik faqat shaxsiy istak va tanlov bilan cheklanmaydi. Ibn Sino falsafasida erkinlik insonning ruhiy va aqliy jihatlari uyg'unlashganda haqiqatga, ma'naviy kamolotga va hayotning mazmunini anglashga olib keladi. Inson o'z ichki fazilatlarini rivojlantirishi va ongli tanlovlar qilishi orqali taqdirini boshqaradi, shu bilan birga jamiyat va atrof-muhit bilan uyg'un yashashga qodir bo'ladi [6].

Shuningdek, qadriyatlar va axloqiy me'yorlar erkinlikni samarali ishlatishning asosiy yo'nalishi hisoblanadi. Insonning ichki erkinligi qadriyatlar orqali shakllanadi va ularni ongli ravishda rivojlantirish orqali shaxsiy va ijtimoiy mas'uliyatni mustahkamlash mumkin. Masalan, halollik, adolat, mehr-shafqat kabi fazilatlar nafaqat ichki muvozanatni saqlashga yordam beradi, balki shaxsni ijtimoiy me'yorlar bilan uyg'unlashgan holda qarorlar qabul qilishga yo'naltiradi. Shu tariqa, erkinlik shunchaki “tanlash” emas, balki ongli tarzda hayotni boshqarish, qadriyatlarni qadrlash va modullar uyg'unligini ta'minlash jarayoni sifatida namoyon bo'ladi [7].

Psixologik nuqtai nazardan, erkinlik insonning o'z qobiliyatlarini anglash va rivojlantirish orqali uning ichki muvozanatini mustahkamlash bilan bog'liq. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, modullar uyg'unlashmagan shaxs tashqi sharoitlarga nisbatan beqaror, qarorlar qabul qilishda chalg'igan va ichki ziddiyatlarga duch keladi. Shu sababli, erkinlikni faqat tashqi imkoniyat sifatida

emas, balki shaxsning ruhiy va aqliy modullarini uyg'unlashtirish orqali shakllanadigan ichki holat sifatida qabul qilish zarur.

Bundan tashqari, insonning erkinligi va taqdiri jamiyat bilan uyg'unlashgan shaklda o'rganilganda yanada aniqroq bo'ladi. Inson o'z erkinligini jamiyatdagi me'yorlar, qadriyatlar va axloqiy talablar bilan uyg'unlashtirganida, uning qarorlari ijtimoiy barqarorlik va farovonlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, modullar uyg'unligi va qadriyatlar bilan mustahkamlangan erkinlik shaxsni tashqi ta'sirlardan himoya qiladi, uni jamiyatdagi ijobiy faoliyatga yo'naltiradi [8].

Shu nuqtai nazardan, insonning erkinligi va taqdiri o'zaro chambarchas bog'liq bo'lib, erkinlik faqat ongli qarorlar orqali, modullar uyg'unligi va qadriyatlarni rivojlantirish orqali mazmunli va samarali bo'ladi. Bu uyg'unlik insonning ichki kamoloti, ruhiy barqarorligi va ijtimoiy uyg'unligini ta'minlaydi, shuningdek, shaxsning hayotiy yo'lini ma'naviy jihatdan boyitadi va taqdirini ongli boshqarishga imkon beradi.

Ilmiy tahlil va falsafiy tafakkur

Ibn Sino falsafasida insonning modullar uyg'unligi orqali kamolotga erishishi tushunchasi chuqur o'rganilgan. Unga ko'ra, insonning aql, iroda va ruhiy jihatlari sinergik tarzda ishlaganda, u yaxlit va samarali shaxsga aylanadi [9]. Shu nuqtai nazardan, insonning modullarini ongli ravishda shakllantirish, ma'naviy va axloqiy qadriyatlarni rivojlantirish orqali uning taqdiri ham ijobiy yo'lga qo'yiladi.

G'arb falsafasida ham shunga o'xshash qarashlar mavjud. Schuon va boshqa mutafakkirlar inson fazilatlarining uyg'unligi, ma'naviy barqarorlik va ichki muvozanatning insonning hayotiy qarorlariga ta'siri haqida so'z yuritadi [10]. Shu bilan birga, qadriyatlar va axloqiy fazilatlar insonning jamiyatdagi roli va ijtimoiy uyg'unligini ta'minlovchi asosiy omil sifatida ko'riladi.

Inson taqdiri bilan uyg'un moduslar yaxlitligi falsafiy va ma'naviy jihatdan shaxsning kamolotiga olib boradigan muhim shart hisoblanadi. Aqliy, ruhiy va iroda modullarini uyg'un rivojlantirish orqali shaxs o'z taqdirini anglab, jamiyatda ijobiy rol o'ynashi mumkin. Qadriyatlar va axloqiy fazilatlar bu uyg'unlikni mustahkamlash vositasi sifatida xizmat qiladi.

Shuningdek, falsafiy va tarbiyaviy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, insonning ichki va tashqi olam bilan uyg'un yashash tamoyillari nafaqat shaxsiy, balki ijtimoiy farovonlikni ham ta'minlaydi. Ushbu uyg'unlikni ongli tarzda shakllantirish va rivojlantirish kelajak tadqiqotlari va amaliyot uchun asosiy yo'nalish bo'lishi lozim.

Ushbu konsept insonning har bir qarori, har bir xatti-harakati va hayotiy tanlovida namoyon bo'lib, uning taqdirini va shaxsiy kamolotini belgilovchi kuch sifatida ahamiyat kasb etadi. Shu sababli, falsafiy, ma'naviy va tarbiyaviy tadqiqotlar inson modullarini uyg'unlashtirish va qadriyatlarni rivojlantirish yo'nalishida chuqurroq izlanishlarni talab qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Raxmanov, B. (2021). *IBN Sinoning nochiziqli tafakkur asosidagi falsafiy qarashlarida sinergetik tamoyillar*. FDU Journal.
2. Qiyomovich, A., & Botirova, D. (2020). *Falsafaning inson hayotidagi o'rni va vazifasi*. Scientific Journal of Philosophy.
3. Tarbiyaviy.uz. (2022). *Ma'naviy-axloqiy tarbiya va inson fazilatlari*. Tarbiyaviy maqolalar.
4. Oefen.uz. (2021). *Inson, uning hayoti va erkinligi qadriyat sifatida*.
5. Schuon, F. (1972). *Virtue and Spirituality*. Frithjof Schuon Studies.
6. Nasr, S. H. (1981). *Islamic Life and Thought*. State University Press.
7. Akhmedov, R. (2019). *Aksiologiya va qadriyatlar falsafasi*. Tashkent: Ilm-Fan.
8. Karimov, D. (2018). *Inson va uning ma'naviy rivojlanishi*. Journal of Uzbek Philosophy, 3(1), 45–60.
9. Sultonova, L. (2020). *Ruhiy va axloqiy fazilatlarning uyg'unligi*. Ma'naviyat va Falsafa, 12(2), 23–37.
10. Ibragimov, T. (2017). *Falsafiy va tarbiyaviy tahlil: inson kamoloti*. Tashkent: Akademnashr.